

Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка
Навчально-науковий інститут педагогіки і психології
Кафедра дошкільної і початкова освіти

Гусенко Аліна Андріївна

**РОЗВИТОК ОБРАЗНОГО МИСЛЕННЯ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО
ШКІЛЬНОГО ВІКУ НА УРОКАХ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА**

Спеціальність: 013 Початкова освіта

Галузь знань: 01 Освіта/Педагогіка

Кваліфікаційна робота
на здобуття освітнього ступеню магістра

Науковий керівник

_____ С. Ф. Бобровицька,
кандидат педагогічних наук, старший
викладач кафедри дошкільної і
початкової освіти

«__» _____ 2021 року

Виконавець

_____ А.А. Гусенко

«__» _____ 2021 року

Суми 2021

ЗМІСТ

ВСТУП.....	2
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ ОБРАЗНОГО МИСЛЕННЯ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ	7
1.1. Проблема розвитку мислення дітей молодшого шкільного віку	7
1.2. Загальна характеристика образного мислення дітей молодшого шкільного віку	12
1.3. Особливості розвитку образного мислення в молодшому шкільному віці.....	15
Висновок до розділу 1	22
РОЗДІЛ 2. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ РОЗВИТКУ ОБРАЗНОГО МИСЛЕННЯ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ НА УРОКАХ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА.....	23
2.1. Методи розвитку образного мислення дітей молодшого шкільного віку	23
2.2. Компонентна структура розвитку образного мислення дітей молодшого шкільного віку.....	27
2.3. Хід і результати педагогічного експерименту.....	36
Висновки до розділу 2.....	47
ВИСНОВКИ	50
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	54
ДОДАТКИ	60

ВСТУП

Актуальність теми. Дослідження механізмів формування образного мислення в онтогенезі має велике значення. У школі, під впливом засвоєння знань, відбувається інтенсивний розвиток образного мислення учнів молодших класів. Однак, особливості його розвитку, показники, умови формування задаються виходячи зі змісту кожного навчального предмету. Сучасна школа досі не має науково обґрунтованих рекомендацій з побудови загальної логіки розвитку образного мислення учнів з I по XI класи, описи вікових нормативів та індивідуальних особливостей його функціонування, що, звичайно, ускладнює гармонійний розвиток особистості молодшого школяра.

Доцільність звернення до обраної проблеми підтверджується вимогами нормативно-правових документів: законів України «Про освіту» (2017 р.), Концепції «Нова українська школа (2016 р.).

Мислення – процес узагальненого та опосередкованого відтворення дійсності, вищий пізнавальний процес. Мислення – найбільш складний аналітико-синтетичний пізнавальний процес, пов'язаний з мовою та мовленням, що становить принципову різницю між психікою людини та тварин. Мислення тварин пов'язано тільки з безпосереднім сприйманням предметів та явищ дійсності, не має здатності бути абстрактним. Особливості мислення людини визначаються наявністю другої сигнальної системи. В яких би формах мислення людини не відбувалося, воно обов'язково існує в матеріальній формі слова.

У молодшому шкільному віці, певним чином, переважає образне мислення, яке безпосередньо пов'язано з оволодінням учнями новими видами діяльності. Воно також допомагає розв'язувати деякі завдання подумки, без певної участі практичних дій, а завдяки оперуванню лише образами, так як є видом мислення, де у процесі якого людина звичайно оперує наявними у своїй пам'яті образами предметів, а також явищ. Щодо здатності до мислення в певних образах спочатку вже реалізується як деяке оперування уявленнями про

конкретні предмети та власне їх властивості. Також воно втрачає певний свій зв'язок з деякими практичними діями, а також вже безпосереднім сприйманням ситуації. Звичайно в діяльності дитини вже постають завдання нового типу, які також передбачають безпосередньо непрямий результат дій, де досягнення якого вже потребує врахування певного зв'язку між явищами, які власне відбуваються одночасно чи власне послідовно.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Увага багатьох науковців у всьому світі притягнута до проблем розвитку дитини – розвитку її образного мислення. Даний інтерес не випадковий, так як виявляється, що період життя молодшого школяра є певним періодом інтенсивного та власне морального розвитку, де певним чином закладається деякий фундамент фізичного, психічного, а також морального здоров'я. На підставі численних досліджень (А. Валлон, Ж. Піаже, Г. Блонський, Л. Венгер, Л. Виготський, П. Гальперін, В. Давидов, О. Запорожець, А. Леонт'єв., В. Мухіна, Н. Салміна, О. Сапогова та ін.) встановлено, що найбільш сензитивним щодо розвитку образного мислення є молодший шкільний вік, коли формуються основи особистості дитини. В останні роки ці проблеми вивчали Н. Батюк, К. Григорян, Л. Зламанюк, Л. Клігін, В. Синельников, Б. Якимчук.

Отже, актуальність проблеми та потреба в її подальшому вивченні зумовили вибір теми дослідження: «Розвиток образного мислення молодших школярів на уроках образотворчого мистецтва».

Мета і завдання дослідження. Мета роботи полягає у теоретичному обґрунтуванні та експериментальній перевірці ефективності відібраних методів розвитку образного мислення дітей молодшого шкільного віку на уроках образотворчого мистецтва.

Відповідно до мети сформульовано *завдання* дослідження:

1. Здійснити теоретичний аналіз науково-педагогічної, психологічної і методичної літератури з проблеми розвитку мислення.
2. Розкрити особливості розвитку образного мислення у молодшому шкільному віці.

3. Визначити і обґрунтувати ефективні методи розвитку образного мислення дітей молодшого шкільного віку на уроках образотворчого мистецтва.

4. Реалізувати і експериментально перевірити ефективність визначених методів розвитку образного мислення дітей молодшого шкільного віку на уроках мистецтва.

Об'єкт дослідження: образотворча діяльність дітей молодшого шкільного віку.

Предмет дослідження: особливості розвитку образного мислення дітей молодшого шкільного віку на уроках образотворчого мистецтва.

Матеріали та методи дослідження: теоретичні – аналіз, порівняння, узагальнення, систематизація психологічної, педагогічної, методичної літератури та нормативних документів з проблеми дослідження для визначення теоретичних засад проблеми розвитку образного мислення дітей молодшого шкільного віку; структурно-функціональний аналіз для визначення методів розвитку образного мислення дітей молодшого шкільного віку на уроках образотворчого мистецтва; *емпіричні* – педагогічний експеримент для оцінки ефективності їх застосування; *статистичні* – аналіз результатів педагогічного експерименту.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що подальшого розвитку дістали методи розвитку образного мислення дітей молодшого шкільного віку на уроках образотворчого мистецтва; *удосконалено* критерії, показники та рівні розвитку образного мислення дітей молодшого шкільного віку; *обґрунтовано* особливості розвитку образного мислення дітей молодшого шкільного віку на уроках образотворчого мистецтва.

Практичне значення одержаних результатів полягає у впровадженні в освітній процес філії Воронізької загальноосвітньої школи I-III ступенів імені П.О.Куліша методів здійснення розвитку образного мислення на уроках образотворчого мистецтва. Встановлені наукові факти, положення та висновки можуть бути використані в освітньому процесі закладів загальної середньої освіти, а також у процесі написання курсових та магістерських робіт.

Апробація результатів та публікації. Основні положення та результати кваліфікаційної роботи доповідались та обговорювались на IV Всеукраїнській науково-практичній конференції для студентів, магістрантів та молодих науковців «Дошкільна і початкова освіта: реалії та перспективи» (м. Суми, Навчально-науковий інститут педагогіки і психології Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка, 28 квітня 2021 року). За результатами дослідження опубліковано 2 статті:

1. Заклетна А.А. Образне мислення в навчальній діяльності молодших школярів. *Дошкільна і початкова освіта: реалії та перспективи: матеріали IV Всеукраїнської науково-практичної конференції для студентів, магістрантів та молодих науковців (28 квітня 2021 року, м. Суми).* Суми: ФОП Цьома С.П., 2021. С. 266-270.

2. Гусенко А.А. Розвиток образотворчого мислення молодших школярів на уроках образотворчого мистецтва. *Матеріали III міжнародної науково-практичної конференції «Освіта для XXI століття: виклики, проблеми, перспективи», (16-17 листопада 2021 року, м. Суми).* Суми: СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2021. С. 48-51.

Структура та обсяг роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, двох розділів, висновків до кожного розділу, висновків, списку використаних джерел, додатків та містить 4 таблиці. Загальний обсяг кваліфікаційної роботи 62 сторінки. Основний текст дослідження викладено на 53 сторінках.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ ОБРАЗНОГО МИСЛЕННЯ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

1.1. Проблема розвитку мислення дітей молодшого шкільного віку

Сформована в Україні система освіти велику увагу приділяє розвитку раціонально-логічного мислення учнів, нерідко протиставляючи його мислення образному і відводячи останньому другорядну роль в навчальному процесі. Однак у світлі нової концепції освіти, актуалізувати ідеї гуманізації та гуманітаризації, проголосила пріоритет культурних цінностей, верховенство духовного розвитку особистості, величезне значення в структурі навчально-пізнавальної діяльності набуває образне мислення.

Початкова школа, власне зберігаючи деяку наступність із дошкільною ланкою освіти, вже забезпечує подальше певне становлення особистості дитини, власне її інтелектуальний та певний соціальний, фізичний розвиток. Звичайно, деякою умовою ефективності навчального процесу молодших школярів буде результативність певної пізнавальної діяльності, вже від якої напевно залежить розвиток інтелектуальної рефлексії та власне творчих здібностей учнів, цілеспрямованість розумової активності [9].

Мислення вивчається багатьма науками: психологією, що розглядає мислення як мотивований потребами психічний процес, спрямований на реалізацію цілей, що мають особистісний сенс; евристикою – наукою, що вивчає специфіку творчої діяльності, методи і ухвалення нестандартних рішень практичних проблем і наукових завдань; кібернетикою – наукою, що ставить завдання вивчення технічного моделювання розумових операцій у формі «штучного інтелекту»; естетикою, що аналізує мислення у процесі створення і сприйняття художніх цінностей; етологією, що акцентує увагу на передумовах і особливостях розвитку мислення у тваринному світі тощо, вважає С. Максименко [21].

Психологічний аналіз феномена людського мислення здійснюється постійно. Дослідники мислення упродовж багатьох років застосовували і різні способи, методи емпіричного вивчення, і формулювали концептуальні теоретичні моделі на основі отриманих результатів. Але, у зв'язку з тим, що погіршується природне та соціальне середовище життєдіяльності людини, стрімко прогресує техніка, розумова діяльність людини також змінюється. Тому психологічна наука і практика зобов'язана знаходити відповіді на питання, як мислить та повинна мислити сучасна людина і як можна дослідити, змінити, покращити її розумову діяльність у сучасних і подальших умовах її буденного життя та практичної, професійної, швидкозмінної діяльності, вважає А. Кустов [16].

В українській психологічній науці, яка певним чином заснована на вченні щодо діяльнісної природи психіки людини, мислення отримало досить нове трактування. Його певним чином стали вже розуміти як деякий особливий вид власне пізнавальної діяльності. Через уведення у психологію мислення певної категорії діяльності було власне подолане зіставлення теоретичного та певним чином практичного інтелекту, власне суб'єкта, а також об'єкта деякого пізнання. Отже, для даного конкретного дослідження відкрився вже певний новий зв'язок, що власне існує як між діяльністю та даним мисленням, а ще між деякими різними видами власне вже самого мислення. З'явилася також можливість ставити та власне вирішувати питання щодо генезису мислення, певним чином про його формування, а також розвиток в школярів у результаті же цілеспрямованого навчання. Мислення в даній теорії діяльності стали напевно розуміти як власне здатність, яка прижиттєво формується, та до вирішення деяких задач та власне доцільного вже перетворення дійсності, яке вже направлене певним чином на те, щоб вже відкривати деякі приховані від безпосереднього спостереження даної її сторони [19].

Численні спостереження вітчизняних педагогів свідчать про те, що якщо учень певним чином не опановує деякими прийомами розумової діяльності вже в молодших класах, то власне в середніх він вже переходить до певного розряду

невстигаючих. Одним з досить важливих напрямків щодо вирішення даного завдання виступає певне створення вже у початкових класах умов, які певним чином забезпечують досить повноцінний розумовий розвиток учнів, який буде пов'язаний з формуванням досить стійких пізнавальних інтересів та власне вмінь, навичок розумової діяльності.

С. Максименко визначає мислення, як процес пізнавальної діяльності людини, який певним чином вже характеризується деяким узагальненим та також опосередкованим певним відображенням зовнішнього світу та власне вже внутрішніх переживань [21].

Мислення – один з найбільш складних пізнавальних процесів, повне визначення якого передбачає використання декількох окремих понять, в яких підкреслюються різні сторони процесу мислення. Його можна визначити як когнітивний процес, який представляє собою вищий рівень пізнавальності людини, пов'язаний з вирішенням різноманітних задач і з творчим перетворенням дійсності [25].

Мислення – це вище форма психічної діяльності, найбільш складний пізнавальний процес, представляє собою цілеспрямоване, опосередковане і узагальнене відображення суб'єктом істотних зв'язків і відносин предметів, явищ і ситуацій, встановлення закономірностей їх вимірювань, причин та наслідків, загальних принципів, прогнозування майбутніх подій, вирішення актуальних задач [8].

І. Пасічник зазначає, що на самому початку шкільного навчання вже розвиток дитини характеризується деякою ситуативністю щодо становлення певного логічного складника мислення, також невмінням здійснювати самоконтроль за деякими розумовими операціями, певним чином доказово міркувати, також зіставляти вибір певних способів діяльності з початковими умовами та власне результатами завдання. Судження дошкільників є певним наслідком оформлення їх емпіричного досвіду, де вже переважає орієнтовно-пізнавальна активність над логіко-пізнавальними узагальненнями. У молодшому шкільному віці певним чином дидактичний акцент вже змінюється

з умови завдання власне на кінцеву мету вже при підсиленні ролі певного змістовно-мотиваційного складника даного пізнання. Учень вже постає перед необхідністю власне не тільки обирати певний спосіб діяльності, що мав би доказову силу та і свідомо певним чином регулювати його застосування [41].

Мислення дітей даного віку вже характеризують як конкретно-образне. Конкретність даного мислення учнів виявляється власне в тому, що деяку розумову задачу діти розв'язують, виходячи з деяких означених певними словами деяких конкретних предметів, деяких їх зображень чи уявлень. Під певним впливом навчання у мисленні молодших школярів змінюється деяке співвідношення образних та понятійних, конкретних та власне абстрактних компонентів. Дані зміни відбуваються вже по-різному, в залежності від змісту навчання. Завданнями вчителя є забезпечення розвитку не тільки абстрактного, а й власне вже конкретного мислення учнів. Розвиток мислення учнів, на думку А. Кустова, вже виявляється у певній здатності усвідомлювати та власне розв'язувати складні пізнавальні, а також деякі практичні завдання, при цьому виконуючи потрібні щодо їх розв'язання дії та власне операції, також виражати їх результати у поняттях, судженнях, міркуваннях та власне умовиводах [16].

На думку І. Ушакової, – мислення дітей до самого початку навчання і школі і власне в перших класах вже характеризується:

1. Переважаням в мисленні певних причинних зв'язків, де значною мірою не обмежених предметами індивідуального досвіду дитини.
2. Спрямованістю щодо розв'язання конкретних завдань, що виникають на час діяльності дитини, також включенням її в конкретну роботу.
3. Наочним та власне конкретним характером словесних понять щодо предметів та явищ дійсності, де в основі лежить вже узагальнення зовнішніх ознак, і що органічно вже пов'язані з практичним використанням даного предмету.
4. Виникнення певних словесних, та плануючих дій, власне роздумів [64].

Якщо будь-який з цих аспектів представлений слабо, то інтелектуальний розвиток дитини йде як односторонній процес. При домінуванні практичних дій

розвивається наочно-дієве мислення, але може відставати образне і словесно-логічне. Коли переважає образне мислення, то можна виявити затримки в розвитку практичного і теоретичного інтелекту. При особливій увазі тільки до вміння міркувати вголос, у дітей нерідко спостерігається відставання в практичному мисленні і бідність образного світу. Все це, кінець кінцем, може стримувати загальний інтелектуальний прогрес дитини [50].

Розвивається систематичність аналізу, вміння знаходити серед різних частин і властивостей предметів головні. Об'єктом аналізу виступають предмети, явища, процеси, вчинки людей, мовні явища.

Якісна характеристика мисленневих операцій, підвищення і зниження щільності взаємозв'язків між ними, групування їх у ланки і блоки, інформативність факторів свідчить про те, що у першокласників низька інтегративність структури мисленневих операцій. У ще генералізованій структурі мисленневих операцій учнів другого класу є ознаки диференціації, які виникають в результаті внутрішньої перебудови операцій, досягнення ними нової якості, в учнів третього класу структура мисленневих операцій відрізняється відносно великою інтегрованістю. Тому процес становлення цілісності мислення, як системи, не можна розглядати як поступове цілеспрямоване підвищення інтегрованості. Це більш складне явище [21].

Молодший шкільний вік певним чином характеризується рухомою та динамічною структурою мислення. В даному віці спостерігаються певні відмінності структур при деякому переході дітей із класу в клас, також проходить деяке перегрупування центральних ознак. У молодших школярів вже існують індивідуальні відмінності у певному спрямуванні розвитку мисленневих операцій. В одних учнів успішно відбуваються операції аналізу та власне синтезу, в інших операції порівняння, у третіх учнів – операції аналізу, синтезу а також узагальнення [19].

Таким чином, в учнів молодших класів вже спостерігаються певні істотні індивідуальні особливості мисленнєвої діяльності, які певним чином виражені в рівнях розвитку операцій аналізу та власне синтезу, узагальнення та

абстрагування, у співвідношеннях конкретно-образних та власне абстрактно-словесних компонентів, також у гнучкості мислення.

1.2. Загальна характеристика образного мислення дітей молодшого шкільного віку

Проблемі дослідження присвячено чимало робіт, серед них можна виділити наукові праці О. Тихомирова, Є. Лодатко, Л. Кондратенко, М. Акімової, С. Максименко, О. Главник, А. Маклакова, Л. Путляєвої. Значення процесу мислення в житті людини певним чином полягає в тому, що даний процес надає деяку можливість щодо наукового пізнання світу, передбачення та власне прогнозування розвитку певних подій. Коли вже дитина нагромаджує певний досвід практичних дій, то її мислення відбувається за допомогою певних образів. Замість того, щоб певним чином здійснювати реальні спроби, вона також виконує їх розумово, при цьому уявляючи собі власне можливі дії, а також результати (так, процес інтеріоризації). Так вже виникає образне мислення. Дуже важливим у даному процесі є власне виникнення так званої функції – розуміння того, що певні речі та дії можуть використовуватися для визначення інших, також служити їх заміниками. Така дитина вже спочатку починає практично користуватися певними заміниками предметів та власне дій і тому тільки на даній основі вже поступово вловлює зв'язок щодо позначень і тим, що вони напевно позначають [66].

Життєва необхідність існувати та діяти в середовищі з неповною інформацією призвела до виникнення у людини апарату образного мислення. Його цінність полягає в тому, що воно дозволяє прийняти рішення і знайти вихід в проблемній ситуації навіть при відсутності потрібної повноти знань. Образне мислення уможлиблює спрощення деяких етапів розумових операцій для отримання кінцевого результату.

Образне мислення вже дорослої людини певним чином співіснує з наочно-дійовим та власне вербальним і тому має значне, важливе

навантаження у системі інтелекту. Образ так виявляється багатшим, ніж сконцентроване в самому понятті певне логізоване пізнання. Образ вже насичений почуттями, власне емоціями. Образ у художній творчості, у мистецтві, – це власне джерело думки, аналізу, також розуміння. Образне мислення певним чином відбиває значні суттєві зв'язки дійсності – досить специфічно – через деяку зміну образів уявлень, - через перетворення уявлень [35].

Конкретно-чуттєве образне мислення дитини є основою для формування всіх інших видів мислення. Розвивати розумові здібності особистості неможливо без формування її образного мислення. Саме в образі відбувається своєрідний «сплав інтелекту й афекту» (Л. Виготський). Утворення образів і оперування ними є однією з основних фундаментальних особливостей інтелекту людини.

Образне мислення – це певний вид розумового процесу, що здійснюється при сприйнятті деякої навколишньої дійсності і тому без цього здійснюватись вже не може. В образному мисленні саме образи служать засобами розв'язання задач. Образи, використані в наочно-образному мисленні, побудовані по-іншому, ніж образи сприйняття. Це – узагальнені образи, в яких виділено тільки ті ознаки, відношення між предметами, які є важливими для розв'язання мисленнєвої задачі [28].

Образне мислення є єдиною системою форм відображення – наочно-дієвого та наочно-образного, візуального мислення – власне з переходами від позначення деяких окремих одиниць предметного змісту відображення до власне встановлення між ними певних конститутивних зв'язків, побудови образно-концептуальної моделі і вже потім на основі до певного виявлення категоріальної структури деякі сутнісної функції відображуваного. Мислення в деяких образах входить як суттєвий компонент у всі види людської діяльності, якими б розвиненими та абстрактними вони не були. Немає певного прямого шляху щодо засвоєння понять. Їх певне засвоєння завжди вже

опосередковується розумовими образами, що представлені короткочасною і оперативною пам'яттю [47].

Розглянемо функціональні аспекти сприймання образу:

1. Образ – це механізм запуску захопленості та основа для формування імпресингу. Багатство предметного світу концентрується в свідомості особистості в різноманітних образах. Сучасна наука творить свій образ (картину) світу, однак інколи він складний для розуміння не через свою складність, а в силу відірваності об'єктивних змістів його складових від особистісних змістів. Для усвідомлення та розуміння об'єктивної картини світу, для того, щоб об'єктивні змісти набували рис особистісних змістів, необхідне використання образності. У світовій науці вже є чимало випадків, де сутність складних певних наукових проблем викладалася авторами із застосування деякої образності. Наприклад, представлення суті наукової проблеми: «Те що ми тепер чуємо в гомоні спектральних ліній, є справжньою музикою сфер, яка звучить в атомі, співзвучністю цілих відношень, порядком і гармонією, що дедалі збільшується, незважаючи на всю різноманітність» [57].

Лівопівкульне мислення, будучи дискретним та аналітичним, формує модель світу, яку можна закріпити в словах або в інших умовних знаках. Правопівкульне. Дане просторово-образне мислення є певним чином симультативним. Воно певно забезпечує деяке моментальне схоплення багаточисленних певних якостей багатозначності. Дана багатозначність і лежить безпосередньо в основі творчості. У процесі сприймання у правій півкулі формується образ – модель сприйнятого, у лівій – відповідні образу-моделі слова [66].

Образ – результат уяви, що дозволяє розвивати праву півкулю, запускати багатоконтекстність мислення. Головною функцією уяви є все-таки її участь у творчому процесі. Правопівкульна активність, установлення багатозначних зв'язків, образне мислення сприяє відновленню пошукової активності. У цьому розумінні образне мислення стає одним із найвагоміших критеріїв творчої діяльності.

Образ – це власне результат накопичення певного чуттєвого життєвого досвіду, де в результаті створюється база даних щодо прийняття стандартних дій, рішень. Образи вже попередніх дій власне стають еталоном не тільки для стандартного рішення, та й для вже прийняття нестандартного рішення вже в майбутньому [47].

Створюючи образи об'єктів, які виявляються безпосередньо пов'язаними з емоційною сферою особистості, її почуттями, людський мозок може справляти регулятивний вплив на периферійні частини організму, змінювати їх функціонування [21].

Образне мислення та власне уява взаємопов'язані і тому взаємообумовлюють один одного в деяких пізнавальних актах. Уява вже стає видом діяльності, що формує нові поняття, власне сприяє переходу від безпосередньо чуттєвого до раціонального, перш за все, від певним чином подання до поняття. Даний перехід також супроводжується переробкою певного конкретного образу. Уява є центральним новоутворенням психічного розвитку дітей молодшого шкільного віку (Л. Виготський, Д. Ельконін).

Таким чином, образне мислення – це один із важливих психічних процесів, що безпосередньо входить у будь-який творчий процес людини на різних етапах її життя та забезпечує засвоєння різних форм людської культури в онтогенезі.

1.3. Особливості розвитку образного мислення в молодшому шкільному віці

Важливою особливістю образного мислення є можливість уявлення інших ситуацій, пов'язаних з вихідної проблемою і встановлення незвичайних та неймовірних комбінацій образів, уявлень предметів та їх властивостей, які включають процес мислення і уяви, що розкриває перспективи творчого мислення.

Основною одиницею образного мислення є образ. Даний вид мислення характеризується сукупністю різних способів і процесів образного вирішення завдань: діти візуально представляють ситуацію, оперують образами предметів, без виконання практичних дій з ними. Дитина отримує можливість виділити найбільш істотні властивості, ознаки, відносини між предметами навколишньої дійсності. Головна особливість – це вирішення завдань, використовуючи уявлення, образи предметів. Необхідно відзначити, що образне мислення є основою для формування словесно-логічного мислення [50].

Ще в роботах Аристотеля відзначена важливість розвитку образного мислення. Створення уявного образу допомагає людині бути націленою на результат, прагнути до досягнення запланованого, контролювати власні вчинки та передбачати їх наслідки. Саме воно допомагає активізувати творчий потенціал, закладений в кожній людині. Той, у кого розвинене образне мислення, здатний мислити і запам'ятовувати інформацію набагато швидше.

Р. Немов наголошує на тому, що образне мислення – це вид розумового процесу, який здійснюється безпосередньо при сприйнятті навколишньої дійсності і без цього здійснюватися не може. Мислячи образно, учні прив'язані до дійсності, а необхідні образи представлені в короткочасній і оперативній пам'яті [29].

Образне мислення – це сукупність способів та власне процесів образного вирішення деяких завдань, що передбачають власне зорове уявлення ситуації а також оперування образами які складається власне з предметів, без виконання певних реальних практичних дій з ними [37].

Образне мислення – це вид мислення, який здійснюється за допомогою перетворень образів сприйняття в образи – уявлення, подальшої зміни, перетворення і узагальнення предметного змісту уявлень, що формують відображення реальності в образно-концептуальній формі. Психолого-генетичні дослідження показали, що перехід від наочно-дієвого до образного відбувається при прагненні визначити істотні зв'язки і відносини об'єктів і подати їх в цілісному організованому вигляді. Для цього потрібно також уміння

формувати уявлення у вигляді операторних еталонів, своєрідних засобів оперування образом і здатність представляти приховані можливі зміни і перетворення властивостей і зв'язків об'єктів [29].

Образне мислення допомагає уявити що-небудь візуально, не взаємодіючи з даними предметом в реальності. Відмінною особливістю даного виду мислення є встановлення зв'язків між властивостями і предметами. Воно необхідне, коли людина хоче що-небудь отримати в результаті своєї діяльності, але при цьому вона просто представляє ситуацію, як би вона це зробила і що вийде в результаті.

Функції образного мислення безпосередньо пов'язані з поданням ситуацій та змінами в них, які людина вже хоче отримати в результаті своєї діяльності, що перетворює ситуацію. Дуже важлива особливість образного мислення – встановлення незвичних, неймовірних поєднань предметів та їх властивостей. У образному мисленні бере активну участь мовлення, яке допомагає назвати ознаку, зіставити ознаки [50].

М. Ярошевський вважає, що образне мислення – це один з видів мислення, пов'язаний з уявленням певної ситуації і зміною в ній. В образі може бути певним чином зафіксовано одночасно деяке бачення предмету з декількох точок зору. Важливою відмінністю образного мислення є встановлення незвичного, «неймовірного» поєднання предметів та їх властивостей [28].

Образне мислення – розумова діяльність за участю мовлення і за допомогою операцій з наочними образами, а не тільки з предметами. Це сама рання форма символічного мислення. Діти ще не відокремлюють свої думки від предметів, думки про них злиті з відповідними предметами, тому таке мислення називається також синкретичним (грец. *synkretismos*- з'єднання, об'єднання) [48].

Перехід із ЗДО до школи певним чином вносить найважливіші зміни в життя дитини. У дітей до 7 річного віку провідною діяльністю стає навчальна діяльність, яка характеризується придбанням нових знань, умінь, навичок,

накопиченням систематичних відомостей про навколишній світ, природу і суспільство.

Образне мислення відіграє істотну роль в інтелектуальному розвитку молодшого школяра. Образне мислення дає можливість молодшому школяреві опановувати уявленнями, що відображають істотні закономірності явищ, що відносяться до різних областей дійсності. Такі уявлення є важливим придбанням, яке допоможе молодшому школяреві перейти до засвоєння наукових знань. Вирішальну роль у формуванні уявлень відіграють своєрідні модельні образи (символічні засоби). Здатність до використання в мисленні модельних образів є основою розуміння різних відносин предметів, дозволяє створювати цілісні твори зі складною структурою, що включають кілька предметів, що взаємодіють один з одним [52].

Образне мислення починає розвиватися ще в ранньому віці, проявляючись у вирішенні деяких завдань, пов'язаних з предметною діяльністю дитини, з використанням простих предметів. У молодшому шкільному віці учні можуть вирішувати завдання, в яких маніпуляції пов'язані з досягненням конкретного результату – використання, зміна, переміщення предметів тощо.

Вирішення задач не тільки шляхом практичних дій, характерних для наочно-дієвого мислення, а й використання опори на образи (уявлення предметів і дій з ними) – головна й важлива особливість образного мислення. Успішність цих розумових процесів можливо лише тоді, коли учень може співвідносити один з одним різні частини предметів і речей, а так само виділяти ознаки, які важливі для вирішення тих чи інших завдань [36].

Перехід від наочно-дієвого мислення до образного вивчала Г. Мінська. За результатами дослідження зрозуміло, що успішний перехід від одного виду мислення до іншого залежить від рівня орієнтовно-дослідницької діяльності [29].

Дослідження Т. Комарової виявили ряд факторів, які власне розкривають механізми деякого переходу від наочно-дієвого мислення до образного. Перехід від одного виду мислення до іншого відбувається успішніше, якщо він

проходить проміжні етапи, при яких учень використовує в діяльності предмети (моделі). Дитина за допомогою дорослого або самостійно повинна зрозуміти, що модель і дії з нею необхідно проводити відповідно до реального предмету. Важливим моментом для формування образного мислення є те, що учні швидко засвоюють те, що їх дії відповідають діям з оригіналом, хоча проводяться з моделлю [28].

Здатність до оперування образами не вважається результатом засвоєння учнем умінь і знань. При вивченні деяких психологічних досліджень, можна певним чином зробити висновок про те, що оперування певними уявленнями виникає у процесі деякої взаємодії декількох ліній розвитку – мовлення, наслідування, ігрової діяльності та ін. Образне мислення на пряму пов'язане зі сприйняттям, тому що процеси сприйняття протікають впритул з процесами уявлень, наприклад, щоб вибрати предмет відповідно до моделі, потрібно мати уявлення про зразок.

Уміння представляти предмети в тому вигляді, в якому вони сприймалися, є важливим фактором. Адже перш ніж оперувати образом, його потрібно мати. В якості основного засобу здійснення цієї форми мислення виступають образи, які можуть відрізнятися за ступенем генералізації, по способам формування і функціонування. Т. Кудрявцев говорить про необхідність розрізнення двох понять – типу образу і оперування ним [29].

Т. Кудрявцевим були виділені основні типи оперування образами. Дуже важливим є вміння подумки відтворювати об'єкти в просторі. Це є одним з найбільш важливих компонентів розвитку образного мислення у дітей. Це є досить складним процесом. На основі, сказаного вище, були виділені 3 типи:

- 1) посилення уявлень предметів в просторі;
- 2) перетворення складових і положення в просторі предмету, відповідно до первинного зразку;
- 3) створення нових образів або перетворення старих в нові, на основі складних операцій [29].

А. Люблінська вважає, що виникнення образного мислення є важливим моментом в розумовому розвитку дітей. Перехід від наочно-дієвого до образного протікає завдяки деяким умінням і навичкам. Наприклад, дитина не пройшовши всі етапи становлення наочно-дієвого мислення не зможе перейти до образного, так як воно має більш складну структуру, і не достатньо вміння тільки представляти об'єкт в просторі [28].

Діти молодшого шкільного віку часто спостерігають за зміною різних явищ та предметів. Генералізація виникає при пізнанні дітьми предметів і явищ при їх зміні, а так само вона впливає з простіших форм узагальнення. Для цього характерно те, що відбувається формування уявлень про послідовність зміни і перетворення об'єктів [52].

Розвиток образного відображення об'єктів протікає по двох лініях:

а) ускладнення та власне вдосконалення образів предметів та явищ;

б) формування певної системи конкретних змін про предмети та явища.

Уявлення, об'єднані в систему, дозволяють дитині здійснювати узагальнене відображення навколишніх предметів і явищ.

Відбувається вивчення предмета від загального до конкретного. Під час цього процесу дитина розвиває здатність відображати образ в малюнку або в конструюванні.

Здатність до використання образів розвивається у дітей в 3-4 роки, а її становлення вже відбувається в молодшому шкільному віці, виступає основою для розуміння різних предметів і дозволяє застосовувати узагальнені знання при рішенні розумових завдань. Учні легко запам'ятовують схематичні зображення, запропоновані дорослими та успішно ними користуються [57].

Образне мислення має провідне значення в молодшому шкільному віці. Наочно-дієве мислення діти використовують тільки в тому випадку, коли не можна обійтися без дієвих проб, які можуть нести планомірний характер. Наприклад, в завданні, де дітям пропонується провести кульку по заданому шляху (лабіринту), шляхом натискання кнопок. Після декількох невдалих проб випробовувані пробували всі кнопки, вплив кожної на рух кульки. Завдання, які

не вимагають апробації дій, вони самі обирають в розумі, а потім переходять до її практичного вирішення. Узагальнення отриманого досвіду виникає завдяки тому, що образи залишаються в голові не цілком, а тільки їх істотні частини, які є важливими з точки зору того чи іншого завдання [46].

Розвиток внутрішнього плану у дітей молодшого шкільного віку проходить наступні етапи:

1-й етап – учень вміє маніпулювати предметами, за допомогою наочно-дієвого мислення. Ситуація спочатку дається дитині в наочному плані, передаються всі істотні ознаки предметів. Акцент ставиться на спогаді побаченого, почутого або відчутого дитиною раніше. Повинно статися перенесення вирішених завдань в нові ситуації.

2-й етап – до вирішення завдання підключається мовлення. Рішення може бути викладено дитиною в словесній формі. Важливо, щоб учень розумів вербальні інструкції та пояснення.

3-й етап – вирішення задачі проходить в наочно-образному плані. Учень маніпулює образами-уявленнями. Дитина повинна усвідомлювати способи дії, спрямовані на вирішення конкретних завдань.

4-й етап – кінцевий етап, на якому задача, вирішена в дієвому і образному планах реалізується за, складеним подумки планом. Надалі відбувається формування вміння слідувати згідно самостійно виробленому рішенню [34].

На думку Я. Коломинського, підсумком інтелектуального розвитку молодшого школяра є вища форма образного мислення, спираючись на яку дитина отримує можливість вичленувати найбільш істотні властивості, відношення між предметами навколишньої дійсності, без особливих зусиль не тільки розуміти схематичні зображення, а й успішно користуватися ними [29].

Наочно схематичне мислення відбивається в схематизмі дитячого малюнка. Набуваючи риси узагальненого, ця форма мислення залишається образною.

Таким чином, розглянувши погляди різних вчених на розвиток образного мислення у дітей молодшого дошкільного віку, можна виділити наступні певні

особливості розвитку образного мислення в молодшому шкільному віці: дії дітей відтворюються без опори на деякі реальні речі; вміння представляти певні об'єкти в різному просторовому положенні тощо.

Висновок до розділу 1

1. Проведено теоретичний аналіз літератури з проблеми розвитку мислення.

Мислення – один з найбільш складних пізнавальних процесів, повне визначення якого передбачає використання декількох окремих понять, в яких підкреслюються різні сторони процесу мислення. Його можна визначити як когнітивний процес, який представляє собою вищий рівень пізнавальності людини, пов'язаний з вирішенням різноманітних задач і з творчим перетворенням дійсності.

2. Розкрито особливості розвитку образного мислення в молодшому шкільному віці.

Образне мислення – це вид мислення, який здійснюється за допомогою перетворень образів сприйняття в образи – уявлення, подальшої зміни, перетворення і узагальнення предметного змісту уявлень, що формують відображення реальності в образно-концептуальній формі. Образне мислення допомагає уявити що-небудь візуально, не взаємодіючи з даними предметом в реальності. Відмінною особливістю даного виду мислення є встановлення зв'язків між властивостями та предметами.

РОЗДІЛ 2

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ РОЗВИТКУ ОБРАЗНОГО МИСЛЕННЯ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ НА УРОКАХ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА

2.1. Методи розвитку образного мислення дітей молодшого шкільного віку

Уроки образотворчого мистецтва в загальноосвітніх школах покликані розвивати їх творчий потенціал, загострювати почуття прекрасного. Для підвищення інтересу учнів до художньої творчості слід розвивати у них емоційно-творче ставлення до того чи іншого виду діяльності, також сприяти радісному очікуванню цікавої роботи та власне можливості продемонструвати власну точку зору та показати власне своє «я».

Методичний пошук педагога буде успішним за умови, якщо він сам виконує практичну роботу, в результаті чого опановує засобами зображення і долучається до світу мистецтва. Тому ми вважаємо значущим розкриття творчої діяльності вихователя-педагога з образотворчого мистецтва, де поряд з емоційно-образним сприйняттям світу мистецтва розкривався б методичний пошук засобів його зображення [14].

Натюрморт – перший жанр живопису, з яким, як показують дослідження педагогів, потрібно знайомити молодших школярів. Він не тільки викликає найбільший емоційний відгук у дітей молодшого шкільного віку, асоціації з їх власним життєвим досвідом, а й привертає увагу дітей до засобів виразності живопису, допомагає їм пильніше вдивлятися в красу зображених предметів і милуватися ними. Численні експерименти показали, що найбільшу увагу дітей привернула жанрова побутова картина і натюрморт. Мотив вибору дітьми цих жанрів живопису зрозумілий: вони співзвучні їх досвіду, так як з багатьма предметами, зображеними, наприклад, в натюрморті, діти щодня зустрічаються в побуті. Було встановлено рівні естетичного сприйняття дітьми живописного

натюрморту. На першому рівні, найнижчому, дитина радіє зображенню знайомих предметів, які вона впізнала на картині. На цьому рівні стоять діти трирічного віку, але якщо з ними не ведеться педагогічна робота, то на цьому ж рівні вони залишаються і в шість, і в сім, і більше років. На другому рівні дитина починає усвідомлювати елементарно-естетичні якості твору - може оцінити в картині і колір, і колірні поєднання зображених предметів і явищ, рідше – форму і композицію. На третьому рівні дитина здатна вловити внутрішню характеристику художнього образу. Це ще часткове, не повне розуміння художнього образу, але воно дозволяє дитині естетично переживати хоча б частину задуму художника [37].

У відборі творів за формою враховується принцип різноманітності використовуваних художником засобів виразності і манери виконання. Для розглядання з дітьми відбираються картини, в яких художні образи розташовані в коло, трикутник, асиметрично, симетрично, в центрі, статично, динамічно. Враховують ще й принцип концентричності, суть якого полягає в поверненні до раніше сприйнятих картин, але на більш високому рівні пізнання. Одна і та ж картина протягом навчального року неодноразово пропонується для розглядання дітьми. Але увагу направляють на різні цілі: виділити окремі образи, назвати колір, визначити настрій, проаналізувати логічні зв'язки картини, встановити взаємозв'язок між змістом і засобами виразності [35].

В ознайомленні молодших школярів з живописом, зокрема, з натюрмортом, широко використовуються пояснення, порівняння, прийом акцентування деталей, метод викликання адекватних емоцій, тактильно-чуттєвий метод, метод поживлення дитячих емоцій за допомогою літературних і пісенних образів, прийом «входження в картину», метод музичного супроводу, ігрові прийоми. Єдність прийомів і методів, використовуваних в роботі з дітьми на заняттях, забезпечує формування у молодших школярів стійкого інтересу до мистецтва, глибини, яскравості вражень, емоційності їхнього відношення до змісту живопису.

Рекомендації для складання натюрморту:

- 1) предмети різні за кольором, але не інтенсивних кольорів.
- 2) складається з трьох предметів (одного великого – центру композиції і двох-трьох меншого розміру) і драпіровок.
- 3) предмети і драпірування повинні мати виражену тональну різницю.
- 4) маленькі предмети можуть бути активними за кольором (за ними ведуть порівняння колірних характеристик).
- 5) розміщення постановки при прямому денному освітленні (легко читаються великі колірні відносини, мають декоративну привабливість) [29].

Малювання з натури, будучи найважливішим методом художньої освіти, розвиває розумові здібності учнів не тільки швидкоплинними відомостями та пластичними властивостями сприйманого предмета або явища, воно дає можливість ефективного, аналітичного дослідження характеру форми, її пристрою, колориту і багатства станів, об'ємно-просторових властивостей, сприяє фіксації в розумі малюють яскравого образу явища. Учень зобов'язаний намагатися зберегти в пам'яті відомості і інтенсивні образні уявлення про побачене для того, щоб в потрібний міг би використовувати у своїй творчій роботі. Навмисне, чуттєве, свідоме і не позбавлене інтересу з боку художника малювання з натури не тільки обумовлює успіх його діяльності, а й сприяє міцному запам'ятовуванню і засвоєного, наповненню уявлень художніми образами. У малювання з натури повинен бути інтерес до спостереження, організованим в відповідно до законів мистецтва і завданнями зображення. Бідність резерву художніх спостережень, убогий досвід або відсутність такого в роботі по пам'яті і за поданням, байдуже ставлення до зображуваного під час навчальної діяльності, є значною перешкодою в розвитку образного мислення [37].

Цілеспрямовані та планомірні вправи в малюванні по пам'яті і поданням збагачують свідомість учня досвідом відтворення істотних в образотворчому плані якостей і характеристик даного об'єкта, в тому числі і в конкретних умовах спостереження. Постійні вправи дають можливість закріплення і розвитку навичок запам'ятовування, розвивають здібності зорової пам'яті

малюють, тренують волю та концентрацію уваги на конкретній меті занять, підвищують інтерес учнів до навчального процесу і до досліджуваного матеріалу. Все це неминуче сприяє відтворенню в уявленнях пам'яті набагато більш збагачених і повних образів побаченого, вивченого.

Таким чином, візуальне сприйняття виступає основним професійним «інструментом» учня на уроці образотворчого мистецтва.

Одним з найбільш ефективних у шкільній практиці є власне метод спостереження. Приступаючи так до вивчення певної теми, проводиться урок-екскурсія чи власне пропонується учням самостійна робота на спостереження, наприклад, за працею людей, за природою в різні пори року тощо. Сильні та досить стійкі емоційні сліди, які виникають при цьому в психіці школярів, вже міцно закріплюються безпосередньо у процесі практичної роботи. Ретельний добір тем сприяє розв'язанню і виховних завдань [28].

Спостереження здійснюється як у класі, так і за його межами, наприклад, під час екскурсії в природу, прогулянки перед сном, в дорозі до школи і навіть з вікна своєї домівки.

Особливе місце серед технічних засобів посідає поліекран. Він допомагає створити цілісний художній образ, а також зосередити увагу школярів на конкретних деталях. Наприклад, розглядаючи репродукцію осіннього лісу, діти милуються загальним планом, але за дуже короткий час їхня увага переключається на деталі пейзажу: кору дерева павутинки, краплі роси на листі.

До теми «У селянському дворі» учням попередньо дається завдання спостерігати за поведінкою та звичками тварин, птахів, навіть можна зробити короткочасні зарисовки. Але виконуючи рисунок, помітне вільне, творче вирішення завдання. На наступному уроці учні зображають образи тварин, птахів, за допомогою паперу, пластиліну, глини, тобто в техніці паперової пластики, скульптури, що розвиває творчу уяву, фантазію, образне мислення [37].

Чим більше діти пізнають світ, тим ширша уява їхніх малюнків: діти малюють те, що залишило в їхній душі глибокі враження. Такі враження

викликають у молодших школярів вибух емоцій (радість, захоплення, хвилювання тощо), тобто сприймання навколишнього світу пройняте естетичним почуттям.

Тренування образного мислення дає змогу певним чином повернути людині деяку гостроту втрачених вже емоцій. Для цього буде достатньо викликати переживання – шляхом почуттєвого конкретного впливу. Наприклад, прослухавши два контрастних за характером музичних фрагменти, що викликають відповідні переживання, також створюють в уяві деякі образи природи. Учні на цьому фоні виконують 2 ілюстрації до теми «Космічні світи» за деякими творами письменників-фантастів [28].

Такий метод розвитку образного мислення молодших школярів як ізотерапія дозволяє поліпшити сприйняття та рухову координацію, розвинути дрібну моторику рук внаслідок чого розвивається мислення. У процесі малювання активно працюють і розвиваються багато психічних процесів. Образне мислення значно активізується, за нього, в основному, відповідає права півкуля мозку. Власне тому ізотерапію часто називають правопівкульним малюванням. У процесі малювання ми отримуємо рідкісну можливість продумати кожну деталь і зобразити її саме такою, якою вона нам представляється, зображення, створене своїми руками набагато дієвіше.

Один із варіантів реалізація методів розвитку образного мислення молодших школярів на уроках образотворчого мистецтва представлено в додатку А.

2.2. Компонентна структура розвитку образного мислення дітей молодшого шкільного віку

На розвиток образного мислення молодших школярів впливає сукупність факторів та умов. Педагогічний словник визначає умови як суб'єктивні і об'єктивні вимоги та передумови, реалізуючи які педагог домагається досягнення мети в своїй роботі при найбільш раціональному використанні сил

та засобів. Засвоюючи знання на уроках образотворчого мистецтва, діти молодшого шкільного віку опановують одночасно і способами, якими ці знання вироблялися, тобто опановують прийомами мислення, спрямованими на вирішення пізнавальних завдань. Тому рівень розвитку образного мислення молодших школярів доцільно характеризувати з точки зору того, які способи вирішення пізнавальних завдань і в якій мірі ними засвоєні.

Активне оперування образами є основою більш глибокого та правильного розуміння тих чи інших засвоєваних знань. Невірне та формальне засвоєння дітьми молодшого шкільного віку навчального матеріалу часто є наслідком невміння уявити, то про що розповідає вчитель образотворчого мистецтва, що викладається в підручнику. Засвоєння знань на уроках образотворчого мистецтва неможливо без уміння учнів комбінувати наявні у них уявлення, без уміння переносити елементи знань з однієї ситуації в іншу [64].

Головний напрямок у розвитку образного мислення займає здатність створювати та використовувати образи, що відображають предмети та ситуації не у всіх їх деталях та подробицях, а їх загальну будову, співвідношення основних ознак або частин. Такі образи називаються модельними, а здатність їх створювати – здатністю до наочного моделювання.

Здатність до наочного просторового моделювання – одна з фундаментальних специфічних людських здібностей, і суть її в тому, що при вирішенні різного роду розумових завдань учень будує та використовує модельні уявлення, тобто наочні моделі, що відображають взаємозв'язок умов завдання, які виділяють в них основні значущі моменти, які служать орієнтирами в ході вирішення. Такі модельні уявлення можуть відображати не тільки наочні видимі зв'язку між речами, а й суттєві, смислові зв'язки, які безпосередньо не сприймаються, але можуть бути символічно представлені в наочній формі [37].

Одним із способів розвитку образного мислення є наочне просторове моделювання. Педагогічний енциклопедичний словник визначає моделювання, з одного боку, як метод дослідження об'єктів на їх моделях – аналогах певного

фрагмента природної та соціальної реальності, з іншого боку – як побудова та вивчення моделей реально існуючих предметів та явищ [40].

Модельні форми опосередкування сприяють формуванню образу особливого типу – схематизованого образу, відбиває не всі, а найбільш суттєві властивості та зв'язки об'єктів. Схематизований образ на відміну від конкретного – образ більш високого порядку, близький до понятійного відображенню дійсності [52].

З точки зору розвитку образного мислення моделювання як знаково-символічна дія виступає способом створення уявлень. Модель можна вважати різновидом наукових уявлень. Вони або втілюють в чуттєво доступних формах ідеї, або відтворюють складний об'єкт в дещо спрощеному вигляді, виділивши головне, що потрібно для розуміння проблеми. До моделей примикають уявлення, які можна назвати схематизованими. Вони образно демонструють причинний зв'язок, тимчасову послідовність змін якогось явища та дозволяють переходити в розумі від реальної взаємодії до умовно-схематичної [36].

Розвивальне навчання створює умови, коли знання не передаються учням в готовому вигляді, а купуються ними в процесі самостійної пізнавальної діяльності в умовах проблемної ситуації. Знання постають перш за все не в своєму вербально-абстрактному вигляді, а моделюються, відтворюються в формі предметно-практичних та уявних дій, тобто постають як практична абстракція [37].

Опановуючи діями наочного моделювання діти молодшого шкільного віку вчаться оперувати знаннями на рівні узагальнених уявлень, опановують опосередкованими способами вирішення пізнавальних завдань, засвоюють схематизуюче визначення понять за зовнішніми ознаками.

Механізм розвитку здатності до наочних форм опосередкування влаштований так, що дозволяє дітям молодшого шкільного віку використовувати для вирішення пізнавальних завдань готові, вже наявні в культурі засоби, так і конструювати на стадії створення творчого задуму нові

моделі, виходити на рівень творця. При цьому виконання певних дій полегшує вирішення навчального завдання:

- перетворення умов завдання з метою виявлення загального відношення досліджуваного об'єкта;
- моделювання виділеного відношення у предметній, графічній або буквеній формі;
- перетворення моделі відносини для вивчення її властивостей в «чистому вигляді»;
- планування та регулювання діяльності, в контексті якої засвоюються завдання на моделювання;
- контроль за виконанням попередніх дій;
- оцінка засвоєння загального способу як результату вирішення даного навчального завдання [28].

Отже, виконуючи дію моделювання учень відтворює складний об'єкт в спрощеному вигляді, виділяє головне для розуміння проблеми, спирається на отримані знання, пристосовується до навколишніх умов, змінює їх відповідно до своїх цілей, вирішує практичні завдання творчо.

В умовах освітнього процесу гра виконує функцію символіко-моделюючої діяльності, яка дозволяє учаснику:

- приймати на себе роль та самостійно організувати предметно-ігрове середовище;
- відображати в сюжетах ігор навколишню дійсність, зміст книг, телевізійних передач;
- заміщати словом дії в грі;
- співвідносити індивідуальні бажання з змістом гри і взятої на себе роллю;
- прагне до досягнення заданого грою результату;
- слідувати логіці дій в грі (послідовність ходів, орієнтація на умови дії) [40].

Саме в ігровій діяльності у дітей молодшого шкільного віку виникає здатність представляти одну річ за допомогою іншої. Найважливіша особливість ігрової діяльності полягає в тому, що в них закладена можливість переходу до дій з моделями та прихованим перетворенням ситуації.

Завдяки тому, що розвиваюча гра є активною та осмисленою для дітей молодшого шкільного віку діяльністю, в яку вони охоче включаються, новий досвід, придбаний в ній, стає їх особистим надбанням, так як його можна вільно застосовувати і в інших умовах. Перенесення засвоєного досвіду в нові ситуації є важливим показником розвитку образного мислення. При цьому, з огляду на психологічні особливості молодших школярів, а саме – переважання образного мислення, схильність до ігрової, практичної діяльності, можна сказати, що навчальна діяльність неможлива без включення в неї елементів гри.

На уроці образотворчого мистецтва гра дозволяє дітям молодшого шкільного віку відчувати радість розумової напруги та подолання інтелектуальних труднощів, які пов'язані з вирішенням навчальних завдань. Однак зовсім неправильно було б розумовий розвиток учня визначати лише обсягом засвоєних їм знань. Щоб розвинути розум, необхідно опанувати певними розумовими операціями, образними та логічними прийомами мислення [23].

В ситуації дидактичної гри дитина засвоює програму значно успішніше, ніж в ситуації навчального заняття. І це не викликає особливого подиву, адже в дидактичній грі навчальне завдання – частина ігрової ситуації з виконанням певних правил. Тут засвоєння нового відбувається без особливої напруги, як би само собою [41].

Ігрові прийоми зазвичай сприймаються дітьми молодшого шкільного віку з радістю в силу того, що відповідають їх віковому прагненню до гри; в основі цих прийомів – привабливі завдання та дії, які характерні для самостійних дитячих ігор. Використання настільки властивих цим іграм елементів таємниці, інтриги, загадки та розгадки, пошуку та знахідки, очікування і несподіванки, ігрового пересування, змагання та ін. стимулює розумову активність та вольову

діяльність дітей молодшого шкільного віку, сприяє забезпеченню усвідомленого сприйняття навчально-пізнавального матеріалу, розвиває самостійність [12].

Педагогічний ефект ігрових форм в освітньому процесі початкової школи полягає в наступному:

- учень ставиться в педагогічну позицію. Під педагогічною позицією розуміється необхідність поділитися з кимось наявними знаннями, вміннями та навичками, проконтролювати або виправити дії кого-небудь;

- ігровий прийом не відволікає учнів від навчального змісту, а повертає до нього ще більшу увагу;

- в грі забезпечується облік індивідуальних особливостей дітей: подолання у одних учнів відставання в темпі роботи на уроці, у інших – замкнутість та відчуженість в колективі однолітків;

- ігрові прийоми та ситуації стають засобом спонукання та стимулювання діяльності дітей молодшого шкільного віку.

Осмилено підібрані ігри, запропоновані в певній системі та послідовності, з урахуванням розвитку психічних властивостей та якостей, завжди будуть розвиваючими для дітей молодшого шкільного віку. Головним орієнтиром включення ігор в освітній процес служить рівень розвитку образного мислення та загально-навчальних інтелектуальних умінь.

Використання на уроках образотворчого мистецтва систематизованих наборів дидактичних ігор має подвійний педагогічний ефект. По-перше, важливим є сам характер розумових дій, виконуваних дітьми під час ігор. По-друге, значущим виявляється «ансамбль» умінь, який відпрацьовується учнем під час гри: класифікувати візуально сприйнятий матеріал; спостерігати та здійснювати самоконтроль; встановлювати смислові зв'язки знакового зображення реального об'єкта; знаходити зв'язку в різних об'єктах явища навколишнього світу [67].

Властиві грі діагностична, дидактична, виховна, розвиваюча та інші функції повинні бути з обов'язковістю усвідомлені й освоєні вчителем

образотворчого мистецтва. Необхідність в тому, щоб уникнути численних випадковостей, безглуздостей та грубих помилок, які можливі при безсистемному, некоректному та просто нерозумному включенню гри в педагогічний процес. Вчителю образотворчого мистецтва важливо навчитися бачити та розуміти не тільки і не стільки явні, скільки приховані механізми, завдяки яким відбувається вплив гри на різні боки розвитку дітей молодшого шкільного віку [54].

Можна виділити специфіку ігрових форм та ігрових ситуацій в освітньому процесі початкової школи:

- збагачення змісту ігор: введення в гру нових ролей, нових ситуацій;
- «підказування» умовних, скорочених способів виконання ігрових дій;
- включення дій моделювання в гру (наприклад, в грі «Зачарований ліс» пропонується схема лісу з умовними позначеннями);
- розвиток здатності до уявного перетворення дійсності – перехід гри «всередину».

Дітям молодшого шкільного віку властиве узагальнення свого власного чуттєвого досвіду. Емпіричні узагальнення спираються на наочні уявлення дитини. Здійснюється таке узагальнення за допомогою образних (наочних) засобів: символу, еталону, моделі в процесі експериментально-дослідної діяльності. Включаючись в діяльність експериментування, дитина освоює прийоми практичного перетворення об'єктів, вчиться переносити освоєння способи вирішення інтелектуальних завдань в нові умови. Необхідність побудови нових способів дії веде до розгортання пошукової діяльності, до проб та помилок. У цьому процесі у дітей молодшого шкільного віку формуються узагальнені вміння випробувати нові об'єкти з метою виявлення їх прихованих сторін та властивостей. Учні спостерігають факти, зіставляючи їх між собою, роблять висновки. Спостереження в цьому випадку виступає як діяльність, підпорядкована певній пізнавальній задачі, що збагачує дитини вірними та яскравими образами навколишньої дійсності і служить основою формування уявлень та понять [23].

Надаючи дітям молодшого шкільного віку необхідний матеріал для експериментування, вчитель образотворчого мистецтва висуває перед ними певні завдання, які надають їх практичних дій з предметами пізнавальний характер. У молодших школярів немає досвіду, щоб розібратися в невідомому, тому керувати діяльністю експериментування можна з включенням символічних позначень. Використовуючи в діяльності експериментування символічні позначення, вчитель образотворчого мистецтва допомагає дитині узагальнити її досвід, побачити нове в знайомому, виділити в дійсності найбільш істотні для вирішення завдань [12].

В експериментально-дослідній діяльності безпосередній, емпіричний досвід дитини обов'язково пов'язаний зі спеціально організованим, інтелектуально-пізнавальним. Це забезпечує розвиток інтелектуальних здібностей, творчого та критичного мислення, а також особистісних смислів дитини. Звернення до символічних засобів дозволяє дитині осмислити ситуацію, проявити своє ставлення до неї. Специфіка включення експериментально-дослідної діяльності на уроках образотворчого мистецтва визначається організацією перетворювальних подумки-практичних експериментів. Будь-який експеримент ставить дитину в положення дослідника – першовідкривача, а також перед необхідністю переконструювати наявні знання, що входять в безпосередній досвід, в досвід дослідницької діяльності. Від дитини потрібно проявити здатність до аргументації необхідності прийнятого ним рішення про шляхи досягнення результату та застосування його в життєдіяльності. Тому в експериментально-дослідній діяльності з молодшими школярами використовується наступна логіка методів та прийомів:

- питання вчителя образотворчого мистецтва, які спонукають дітей до постановки проблеми; графічне моделювання зв'язків в такій проблемі (між ким і ким, причина, яка викликала проблему, наслідок, виникло в її результаті, можливі способи її вирішення); мовне і знаково-символічне моделювання

шляхів вирішення ситуації; стимуляція дітей до комунікації; застосування результатів власної дослідницької діяльності [41].

Для розвитку образного мислення дітей молодшого шкільного віку вчитель на уроці образотворчого мистецтва роздає дітям картки із зображенням 1-2 геометричних фігур і дає завдання домалювати картину, хто як вважає за потрібне. Найпростішою здатністю уяви вважається побудова образу предмету за однією з його важливих частин або одному із значущих ознак. Наприклад, побачивши прямокутний лист картону, дитина дізнається в ній будинок, телевізор тощо. Інша, більш складна здатність розгортання образу предмету на підставі будь-якої незначною деталі, тільки нагадує про них. «Хвилини фантазії», творчі ігри та завдання сприятимуть розвитку творчих здібностей дітей [67].

На уроці образотворчого мистецтва можна зіграти в гру «Що сховалося в плямочці?». На альбомний аркуш дитина довільно наносить пензлем колірні плями або під музику малює настрої. Коли лист висохне, можна, домальовуючи контур та незначні деталі плям, постаратися уявити казкового героя, фантастичного звіра, птицю, гнома та придумати про нього маленьку, смішну, страшну або забавну історію, казку.

Наприклад, на уроці по темі «Мій улюблений колір» діти молодшого шкільного віку розповідають, який характер у їх улюбленого кольору? Чи є у нього брати або сестри? Хто на землі батьки цього кольору? Що в цьому кольорі саме незвичайне, і що змінилося б, якби на землі було більше цього кольору? Але при цьому колір не називається. Інші повинні здогадатися, про який колір саме йдеться. Потім пропонується намалювати Фею свого улюбленого кольору і її саме дорогоцінний скарб. На наступному уроці діти молодшого шкільного віку розповідають про своїх Фей, всім іншим пропонується вгадати її скарб. Якщо скарб вгадується, малюнок дарується тому, хто його вгадав.

В японській художній педагогіці існують «уроки споглядання, милування», які розвивають естетичні почуття дітей, образне мислення, будять

фантазію. Вчитель може запропонувати дітям озирнутися навколо і побачити в обрисах кущів, дерев, в візерунку осіннього листя, замету, на склі певний настрій, чудо, казку та поділитися власними спостереженнями.

2.3. Хід і результати педагогічного експерименту

Базою для проведення дослідної роботи з розвитку образного мислення дітей молодшого шкільного віку стала Філія Воронізької ЗОШ І-ІІІ ст.ім. П.О. Куліша. У дослідній роботі взяли участь 20 учнів 2-Б класу 2020-21 навчального року. Мета дослідження: перевірити на практиці комплекс загально педагогічних методів навчання в процесі виконання варіативних завдань, що забезпечують розвиток образного мислення учнів 2-Б класу на уроках образотворчого мистецтва.

Завдання дослідження:

1. Розробити варіативні завдання для учнів 2-Б класу на уроках образотворчого мистецтва та описати методи їх виконання.
2. Сформувати критерії та умовні рівні оцінювання виконання варіативних завдань.
3. Провести діагностику наявних рівнів розвитку образного мислення учнів 2-Б класу.
4. Описати отримані результати, підбити підсумки дослідження.

Варіативні завдання для розвитку образного мислення учнів 2-Б класу були підібрані з урахуванням вікових та психологічних особливостей учнів. Охарактеризуємо дані завдання.

Завдання № 1: Ліплення листа клена на плінт по спогаду.

Завдання № 2: Ліплення гілки клену на плінт.

Завдання № 3: Ліплення простого рослинного орнаменту на плінт.

Завдання № 4: Ліплення простих геометричних тіл на плінт.

Завдання № 5 Ліплення простого натюрморту на плінт.

Завдання № 6: Ліплення драпірування з передачею емоційного стану «спокій», «свято», «захоплення» тощо.

Завдання № 7: Ліплення однієї фігури на плінт з передачею загальних пропорцій та настрою.

Завдання № 8: Ліплення композиції з двох фігур на плінт, із загальною центральною віссю, з передачею їх взаємодії.

На нашу думку, дані завдання активізують уяву та фантазію, сприяють розвитку креативності та образного мислення учнів 2-Б класу на уроках образотворчого мистецтва. Виконання описаних вище завдань на уроках образотворчого мистецтва передбачає використання в педагогічному процесі комплексу загально педагогічних методів та специфічних методів художньої освіти. Перерахуємо дані методи.

1. Пояснювально-ілюстративний метод, спрямований на повідомлення готової інформації словесними, наочними, практичними засобами, на розуміння та запам'ятовування вивченого матеріалу.

2. Метод проблемного навчання, спрямований на створення під керівництвом педагога проблемних ситуацій та активну самостійну діяльність учнів 2-Б класу. Даний метод активізує пошук варіантів вирішення, їх вибір, в результаті чого і відбувається оволодіння знаннями, навичками, вміннями та розвиток розумових здібностей. Вирішення проблемних ситуацій мотивує прояв інтелектуальної активності в процесі створення оригінального художнього задуму за допомогою ліплення скульптури.

3. Метод вправи, що забезпечує усвідомлення значущості можливого кінцевого результату. У художній діяльності необхідна систематичність та послідовність у виконанні вправ, їх поступовість, доступність. Виконання вправ супроводжується контролем педагога.

4. Метод імпровізації, що забезпечує свободу дій учня в рамках обраної теми.

5. Метод трансформації, що дає можливість розвитку фантазії учня знаходити оригінальні рішення в створенні художнього образу.

6. Метод асоціації, що дозволяє знаходити художній образ для реалізації скульптурної композиції, спираючись на текст, музичний твір, або перегляд фільму, або вистави.

Потрібно відзначити, що описані вище методи застосовуються в комплексі. Їх ефективність визначається індивідуальними особливостями учнів.

Друге завдання: сформулювати критерії та умовні рівні оцінювання виконання варіативних завдань для учнів 2-Б класу.

В якості критеріїв обрані:

- 1) вміння передати пропорції в скульптурній композиції;
- 2) вміння передати виразність, пластику та емоційність в скульптурній композиції.

Сформовано три рівня оцінювання виконання варіативних завдань на уроках образотворчого мистецтва: високий, середній, низький. Охарактеризуємо кожен з них.

Високий рівень виконання варіативних завдань характеризується умінням передати основні пропорції, виразну пластику зображуваного, здатністю передати емоційність в композиції самостійно (оцінюється у 3 бали).

Середній рівень виконання варіативних завдань характеризується умінням передати основні пропорції, виразну пластику зображуваного, передати емоційність в композиції за допомогою вчителя (оцінюється у 2 бали).

Низький рівень виконання варіативних завдань характеризується невмінням передати основні пропорції, виразну пластику зображуваного, невмінням передати емоційність в композиції (оцінюється у 1 бал).

Отже, в параграфі 2.3 сформульована мета дослідження: перевірити на практиці комплекс загально педагогічних методів навчання в процесі виконання варіативних завдань, які забезпечують розвиток образного мислення учнів 2-Б класу на уроках образотворчого мистецтва.

Вказано комплекс методів виконання варіативних завдань з розвитку образного мислення учнів 2-Б класу: пояснювально-ілюстративний, метод проблемного навчання, вправа, метод імпровізації, методи трансформації,

метод асоціації. Застосування комплексу методів направлено на розвиток формування образного мислення учнів та поліпшення навчально-творчого процесу на уроках образотворчого мистецтва.

Сформовано критерії та умовні рівні оцінювання виконання варіативних завдань для учнів 2-Б класу;

- 1) вміння передати пропорції в скульптурній композиції;
- 2) вміння передати виразність, пластику та емоційність в скульптурній композиції.

Визначено три рівні оцінювання виконанні варіативних завдань: високий, середній, низький.

Високий рівень виконання варіативних завдань характеризується умінням передати основні пропорції, виразну пластику зображуваного, здатністю передавати емоційність в композиції самостійно.

Середній рівень виконання варіативних завдань характеризується умінням передати основні пропорції, виразну пластику зображуваного, передати емоційність в композиції за допомогою вчителя.

Низький рівень виконання варіативних завдань характеризується невмінням передати основні пропорції, виразну пластику зображуваного, невмінням передати емоційність в композиції.

Охарактеризуємо результати констатувального етапу дослідження.

Нами обрані завдання, що виявляють рівень розвитку образного мислення учнів 2-Б класу:

- 1) ліплення простого рослинного орнаменту;
- 2) ліплення рельєфу з двох взаємодіючих фігур тварин на плінт;
- 3) ліплення кругової скульптури з двох фігур з розкриттям емоційного стану, оригінального пластичного рішення.

Результати виконання завдань (таблиця 2.1) показують наступне: високий рівень розвитку образного мислення відзначений у 15% учнів, які можуть грамотно оцінити пропорції, передати пластику та емоційність в композиції; середній рівень у 50% учнів; низький рівень у 35% учнів.

Таблиця 2.1

Результати виконання завдань на констатувальному етапі дослідження

№	ІІ	1 завдання	2 завдання	3 завдання
1	Аліса В.	С	С	С
2	Аліса Н.	В	В	В
3	Арсеній К.	Н	Н	Н
4	Арина М.	С	С	С
5	Вікторія М.	С	С	С
6	Вікторія Н.	Н	Н	Н
7	Дарина Ш.	С	С	С
8	Дмитро Ш.	С	С	С
9	Домініка Г.	Н	Н	Н
10	Єва М.	Н	Н	Н
11	Єлизавета В.	Н	Н	Н
12	Єлизавета П.	С	С	С
13	Мілана Л.	Н	Н	Н
14	Марія Б.	С	С	С
15	Марія В.	С	С	С
16	Марія У.	В	В	В
17	Мирослава Ш.	С	С	С
18	Настя С.	В	В	В
19	Настя Г.	С	С	С
20	Наталка К.	Н	Н	Н

За нашими спостереженнями переважна більшість учнів 2-Б класу (85%) в процесі роботи над скульптурою не вміють правильно оцінювати пропорції, не в змозі передавати пластику елементів скульптури, не здатні показати емоційну складову в композиції.

На формувальному етапі дослідження ми перевіряли на практиці комплекс загально педагогічних методів навчання, що забезпечують розвиток образного мислення учнів 2-Б класу на уроках образотворчого мистецтва: пояснювально-ілюстративний, метод проблемного навчання, вправа, метод імпровізації, методи імпровізації та асоціації. Ми припустили, що даний комплекс методів забезпечить розвиток та формування навичок прийомів в скульптурі, спрямованих на розвиток образного мислення в процесі виконання варіативних завдань. Тематика варіативних завдань підібрана з урахуванням вікових та індивідуальних особливостей учнів, послідовності та систематичності досліджуваного матеріалу, його проблематизації.

Наведемо результати виконання завдань на формувальному етапі дослідження.

Завдання № 1: Ліплення кленового листа по спогаду у всіх учнів відрізнялося виразністю, умінням відтворити образ листа за допомогою вчителя. Відзначено середній рівень у 100% учнів даної групи. Високий та низький рівні не встановлені.

Завдання № 2: Ліплення гілки клена.

За нашими спостереженнями, у 20% учнів відзначений високий рівень: вони показали вміння самостійно створювати ескіз композиції, що відрізняється пластикою відповідно до художнім задумом. Решта 80% учасників виконали завдання на середньому рівні, проявили вміння створювати пластичний образ, що відрізняється задуму за допомогою вчителя. Низький рівень не виявлено.

Завдання № 3: Ліплення простого рослинного орнаменту на плінт.

У 15% учнів відзначений високий рівень виконання завдання, виразність, уміння самостійно створювати ескіз та картон гілки, що відрізняється оригінальною пластикою, використанням оригінальних елементів декору. У 70% учнів відзначений середній рівень виконання завдання, що характеризується виразністю, умінням створювати ескіз і картон, що відрізняються оригінальністю задуму за допомогою вчителя. У 15% учнів

відзначений низький рівень виконання завдання, що характеризується відсутністю виразності, невмінням створювати та перетворювати різноманітні варіанти технічних прийомів, відсутністю оригінального задуму при втіленні художнього задуму.

Завдання № 4: Ліплення простих геометричних тіл на плінт (куб та циліндр).

У 10% учнів відзначений високий рівень: вони показали вміння самостійно створювати і ескіз постановки, виявляти вірні пропорції, і правильно оцінювати перспективні скорочення предметів і площин.

У 85% учасників відзначений середній рівень, вони показали вміння самостійно створювати і ескіз постановки, виявляти вірні пропорції, і правильно оцінювати перспективні скорочення предметів і площин за допомогою вчителя.

У 5% учнів відзначений низький рівень виконання завдання, що характеризується відсутністю вірних пропорцій в попередньому ескізі, невмінні правильно оцінити лінійні позиції предметів на площині.

Завдання № 5 Ліплення простого натюрморту на плінт.

За нашими спостереженнями у 15% учнів відзначений високий рівень: вони показали вміння самостійно створювати ескіз, правильно оцінювати простір натюрморту, застосовувати технічні прийоми ліплення, використовуючи при цьому оригінальну техніку ліплення. Решта 85% учасників виконали завдання на середньому рівні, за допомогою вчителя. Низький рівень не виявлено.

Завдання № 6: Ліплення драпірування з передачею емоційного стану «спокій», «свято», «захоплення» тощо.

Проаналізувавши результати, робимо висновок, що учні впоралися із завданням. У 5% учнів відзначений високий рівень виконання завдання; виразність, уміння самостійно створювати композицію на базі драпірування, що відрізняється оригінальністю скульптурної пластики, з подальшим вираженням емоційної складової під вбрання назва композиції. У 85% учнів відзначений

середній рівень, вони проявили вміння готувати і виконувати завдання, що відрізняється оригінальністю задуму за допомогою вчителя. У 10% учнів відзначений низький рівень, що характеризується відсутністю виразності, невмінням створювати та реалізовувати композицію, відсутністю оригінального виконання при втіленні художнього задуму.

Завдання № 7: Ліплення однієї фігури на плінт з передачею загальних пропорцій та настрою.

У 20% учнів відзначений високий рівень виконання завдання, виразність, вміння самостійно створювати образ майбутньої композиції в ескізі, вмінням передачі головних пропорцій фігур, передачею настрою взаємодії фігур.

80% учнів виконали завдання на середньому рівні, проявили вміння вибрати образ і втілити його на плінт, що відрізняється оригінальністю задуму за допомогою вчителя. Низький рівень не виявлено.

Завдання № 8: Ліплення композиції з двох фігур на плінт, із загальною центральною віссю, з передачею їх взаємодії.

За нашими спостереженнями у 5% учнів відзначений високий рівень, вміння самостійно створювати образ композиції, побудований на оригінальних пластичних рішеннях, де фігури взаємодіють, застосовані яскраві контрапости.

У 75% учнів відзначений середній рівень, проявили вміння створювати скульптурний рельєф, що відрізняється оригінальністю задуму за допомогою вчителя.

У 20% учнів відзначений низький рівень, що характеризується відсутністю виразності, невмінням створювати композицію та застосовувати різноманітні виразні прийоми та способи ліплення. Відсутність оригінального задуму при втіленні художнього задуму.

Як видно з Таблиці 2.2 всі учні 2-Б класу впоралися з роботою. Завдання, спрямовані на точне технічне виконання, які не виявляють задовільного розвитку образного мислення.

Таблиця 2.2

Результати виконання завдань на формувальному етапі дослідження

ІІІ	1з.	2з.	3з.	4з.	5з.	6з.	7з.	8з.
Аліса В.	С	С	С	С	С	С	Н	С
Аліса Н.	С	В	С	В	В	С	В	С
Арсеній К.	С	С	С	С	С	С	С	С
Арина М.	С	С	С	С	С	С	С	С
Вікторія М.	С	С	С	С	С	С	С	С
Вікторія Н.	С	С	Н	С	С	Н	С	Н
Дарина Ш.	С	С	С	С	С	С	С	С
Дмитро Ш.	С	В	С	В	В	С	В	С
Домініка Г.	С	С	С	С	С	Н	С	С
Єва М.	С	С	С	С	С	С	С	С
Єлизавета В.	С	С	С	С	С	С	С	Н
Єлизавета П.	С	С	С	С	С	С	С	С
Мілана Л	С	С	Н	Н	С	Н	С	Н
Марія Б.	С	С	С	С	С	С	С	С
Марія Д.	С	С	С	С	С	С	С	С
Марія У.	С	В	В	С	С	С	В	В
Мирослава Ш.	С	С	С	С	С	С	С	С
Настя Г	С	В	В	С	В	С	С	С
Настя С.	С	С	В	С	В	В	В	С
Наталка К	С	С	Н	Н	С	С	С	Н

Наведемо наступні результати оцінювання варіативних завдань:

- у 20% учнів відзначений високий рівень, який характеризується умінням передати пропорції, пластичність та емоційність в скульптурній композиції самостійно;

- 70% учнів відрізняє виконання завдань на середньому рівні, який характеризується умінням передати пропорції, пластичність і емоційність в скульптурній композиції за допомогою вчителя.

- 10% учнів характеризує виконання варіативних завдань на низькому рівні, який проявляється в невмінні передати пропорції, пластичність та емоційність в скульптурній композиції.

Охарактеризуємо результати підсумкового етапу дослідної роботи.

Нами були обрані завдання, що виявляють рівень розвитку образного мислення учнів на заняттях скульптурою:

1) ліплення портретної фігури відомого персонажа, на основі прочитаної біографії;

2) ліплення скульптурної композиції на побутову тему з двох фігур на підставі розроблених ескізів, з вирішенням пластичних задач, з виразом емоційного стану персонажів

3) виконання скульптурної композиції в абстрактних формах на основі прослуханого музичного твору.

Таблиця 2.3

Результати виконання завдань на контрольному етапі дослідження

№	ІІІ	1 завдання	2 завдання	3 завдання
1	Аліса В.	С	С	С
2	Аліса Н.	В	В	В
3	Арсеній К.	Н	Н	Н
4	Арина М.	С	С	С
5	Вікторія М.	С	С	С
6	Вікторія Н.	Н	Н	Н
7	Домініка Г.	С	С	С
8	Дарина Ш.	В	В	В
9	Дмитро Ш.	С	С	С

10	Єва М.	Н	Н	Н
11	Єлизавета В.	С	С	С
12	Єлизавета П.	С	С	С
13	Мілана Л.	Н	Н	Н
14	Марія Б.	В	В	В
15	Марія Д.	С	С	С
16	Марія У.	В	В	В
17	Мирослава Ш.	С	С	С
18	Настя Г.	В	В	В
19	Настя С.	С	С	С
20	Наталка К.	С	С	С

У 25% учнів відзначений високий рівень, що характеризується виразністю, умінням самостійно вирішувати поставлені творчі завдання, створюючи виразний, пластичний образ в скульптурі відповідно до художнього задуму.

У 55% учнів відзначений середній рівень, що характеризується виразністю, умінням створювати образ та перетворювати різноманітні технічні прийоми та способи ліплення, що відрізняються оригінальністю задуму відповідно до художнього задуму за допомогою вчителя.

У 20% учнів відзначений низький рівень, який проявляється у відсутності виразності, в невмінні знаходити художній образ, у відсутності оригінального виконання скульптурної композиції при втіленні художнього задуму.

Таблиця 2.4.

Порівняльний аналіз результатів констатувального та контрольного етапу дослідження

Рівні	Констатувальний етап	Контрольний етап
	у %	у %

Високий	15 %	25 %
Середній	50 %	55 %
Низький	35 %	20 %

Порівнявши результати констатувального та контрольного етапу дослідження можна зробити висновок, що високий рівень збільшився на 10%, середній рівень збільшився на 5%, низький рівень зменшився на 15%.

Таким чином, дослідження показало, що застосування комплексу методів навчання в процесі виконання варіативних завдань на уроках образотворчого мистецтва забезпечує розвиток образного мислення учнів. Загально-педагогічні методи: пояснювально-ілюстративний, метод проблемного навчання, вправа; специфічні методи: метод імпровізації, методи трансформації, метод асоціації. Застосування комплексу методів направлено на розвиток образного мислення учнів 2-Б класу.

Висновки до розділу 2

Базою для проведення дослідної роботи з розвитку образного мислення дітей молодшого шкільного віку обрано Філію Воронізької ЗОШ І-ІІІ ст. ім. П.О. Куліша. У дослідній роботі взяли участь 20 учнів 2-Б класу 2020-21 навчального року. Мета дослідження: перевірити на практиці комплекс загально педагогічних методів навчання в процесі виконання варіативних завдань, що забезпечують розвиток образного мислення учнів 2-Б класу на уроках образотворчого мистецтва.

Обрано комплекс методів навчання при виконанні варіативних завдань на уроках образотворчого мистецтва, спрямованих на розвиток уяви, фантазії та креативності. Загально-педагогічні методи: пояснювально-ілюстративний, метод проблемного навчання, вправа; специфічні методи: метод імпровізації, методи трансформації, метод асоціації.

На констатувальному етапі дослідження виявлено рівень розвитку образного мислення учнів 2-Б класу на уроках образотворчого мистецтва:

- високий рівень відзначений у 15% учнів; цей рівень характеризується умінням передавати пропорції, пластичність та емоційність в скульптурній композиції самостійно;

- середній рівень у 50% учнів; рівень характеризується умінням передавати пропорції, пластичність та емоційність в скульптурній композиції за допомогою вчителя;

- низький рівень у 35% учнів; рівень характеризується невмінням передавати пропорції, пластичність та емоційність в скульптурній композиції.

На формувальному етапі дослідження перевірено на практиці комплекс загально-педагогічних методів навчання, що забезпечують розвиток образного мислення учнів 2-Б класу на уроках образотворчого мистецтва. Результати формувального етапу дослідження:

- у 20% учнів 2-Б класу відзначений високий рівень, який характеризується умінням передавати пропорції, пластичність та емоційність в скульптурній композиції самостійно.

- у 70% учнів 2-Б класу відзначений середній рівень, який характеризується умінням передавати пропорції, пластичність та емоційність в скульптурній композиції за допомогою вчителя.

- у 10% учнів 2-Б класу відзначений низький, який проявляється невмінні передавати пропорції, пластичність та емоційність в скульптурній композиції.

Результати контрольного етапу дослідження:

- у 25% учнів 2-Б класу відзначений високий рівень виконання завдань, що характеризується умінням передавати пропорції, пластичність і емоційність в скульптурній композиції самостійно;

- у 55% учнів 2-Б класу відзначений середній рівень, що характеризується умінням передавати пропорції, пластичність і емоційність в скульптурній композиції за допомогою вчителя;

- у 20% учнів 2-Б класу відзначений низький рівень, що характеризується невмінням передавати пропорції, пластичність і емоційність в скульптурній композиції.

Порівняльний аналіз результатів констатувального і контрольного етапів показав наступні результати: високий рівень збільшився на 10%; середній рівень збільшився на 5%; низький рівень зменшився на 15%.

Результати дослідження наочно показали, що застосування розробленого комплексу методів в процесі виконання варіативних завдань забезпечує розвиток образного мислення учнів 2-Б класу на уроках образотворчого мистецтва.

ВИСНОВКИ

1. Проведено теоретичний аналіз літератури з проблеми розвитку мислення.

Мислення – досить складний пізнавальний процес. Його можна визначити як когнітивний процес, який представляє собою вищий рівень пізнавальності людини, пов'язаний з вирішенням різноманітних задач і з творчим перетворенням дійсності. В учнів молодших класів спостерігаються певні істотні індивідуальні особливості мисленнєвої діяльності, які певним чином виражені в рівнях розвитку операцій аналізу та власне синтезу, узагальнення та абстрагування, у співвідношеннях конкретно-образних та власне абстрактно-словесних компонентів, також у гнучкості мислення.

2. Розкрито особливості розвитку образного мислення у молодшому шкільному віці.

Образне мислення – вид мислення, який здійснюється за допомогою перетворень образів сприйняття в образи – уявлення, подальшої зміни, перетворення і узагальнення предметного змісту уявлень, що формують відображення реальності в образно-концептуальній формі. Образне мислення допомагає уявити що-небудь візуально, не взаємодіючи з даними предметом в реальності. Відмінною особливістю даного виду мислення є встановлення зв'язків між властивостями і предметами.

Образне мислення відіграє істотну роль в інтелектуальному розвитку молодшого школяра. Образне мислення дає можливість молодшому школяреві опанувати уявленнями, що відображають істотні закономірності явищ, що відносяться до різних областей дійсності. Такі уявлення є важливим придбанням, яке допоможе молодшому школяреві перейти до засвоєння наукових знань. Вирішальну роль у формуванні уявлень відіграють своєрідні модельні образи. Здатність до використання в мисленні модельних образів є основою розуміння різних відносин предметів, дозволяє створювати цілісні

твори зі складною структурою, що включають кілька предметів, що взаємодіють один з одним.

Образне мислення має провідне значення в молодшому шкільному віці. Наочно-дієве мислення діти використовують тільки в тому випадку, коли не можна обійтися без дієвих проб, які можуть нести планомірний характер. Завдання, які не вимагають апробації дій, вони самі обирають в розумі, а потім переходять до її практичного вирішення. Узагальнення отриманого досвіду виникає завдяки тому, що образи залишаються в голові не цілком, а тільки їх істотні частини, які є важливими з точки зору того чи іншого завдання.

3. Обґрунтовано і відібрано комплекс методів навчання при виконанні варіативних завдань на уроках образотворчого мистецтва, спрямованих на розвиток уяви, фантазії та креативності: загально-педагогічні методи (пояснювально-ілюстративний, проблемного навчання, вправ); специфічні методи (імпровізації, трансформації, асоціації).

4. Визначено рівень розвитку образного мислення молодших школярів на уроках мистецтва.

Базою для проведення дослідної роботи з розвитку образного мислення дітей молодшого шкільного віку обрано Філію Воронізької ЗОШ І-ІІІ ст. ім. П.О. Куліша. У дослідній роботі взяли участь 20 учнів 2-Б класу 2020-21 навчального року. Мета дослідження: перевірити на практиці комплекс загально педагогічних методів навчання в процесі виконання варіативних завдань, що забезпечують розвиток образного мислення учнів 2-Б класу на уроках образотворчого мистецтва.

Було обрано комплекс методів навчання при виконанні варіативних завдань на уроках образотворчого мистецтва, спрямованих на розвиток уяви, фантазії та креативності. Загально-педагогічні методи: пояснювально-ілюстративний, метод проблемного навчання, вправа; специфічні методи: метод імпровізації, методи трансформації, метод асоціації.

На констатувальному етапі дослідження виявлено рівень розвитку образного мислення учнів 2-Б класу на уроках образотворчого мистецтва:

високий рівень відзначений у 15% учнів; цей рівень характеризується умінням передавати пропорції, пластичність та емоційність в скульптурній композиції самостійно; середній рівень у 50% учнів; рівень характеризується умінням передавати пропорції, пластичність та емоційність в скульптурній композиції за допомогою вчителя; низький рівень у 35% учнів; рівень характеризується невмінням передавати пропорції, пластичність та емоційність в скульптурній композиції.

На формувальному етапі дослідження перевірено на практиці комплекс загально-педагогічних методів навчання, що забезпечують розвиток образного мислення учнів 2-Б класу на уроках образотворчого мистецтва. Результати формувального етапу дослідження: у 20% учнів 2-Б класу відзначений високий рівень, який характеризується умінням передавати пропорції, пластичність та емоційність в скульптурній композиції самостійно. у 70% учнів 2-Б класу відзначений середній рівень, який характеризується умінням передавати пропорції, пластичність та емоційність в скульптурній композиції за допомогою вчителя. у 10% учнів 2-Б класу відзначений низький, який проявляється невмінні передавати пропорції, пластичність та емоційність в скульптурній композиції.

Результати контрольного етапу дослідження: у 25% учнів 2-Б класу відзначений високий рівень виконання завдань, що характеризується умінням передавати пропорції, пластичність і емоційність в скульптурній композиції самостійно; у 55% учнів 2-Б класу відзначений середній рівень, що характеризується умінням передавати пропорції, пластичність і емоційність в скульптурній композиції за допомогою вчителя; у 20% учнів 2-Б класу відзначений низький рівень, що характеризується невмінням передавати пропорції, пластичність і емоційність в скульптурній композиції.

Порівняльний аналіз результатів констатувального та контрольного етапів показав наступні результати: високий рівень збільшився на 10%; середній рівень збільшився на 5%; низький рівень зменшився на 15%.

Результати дослідження наочно показали, що застосування розробленого комплексу методів в процесі виконання варіативних завдань забезпечує розвиток образного мислення учнів 2-Б класу на уроках образотворчого мистецтва.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Артюшенко Т. М. Сучасні підходи до уроку образотворчого мистецтва. Суми: Ніко, 2012. 104 с.
2. Водолазька Т. В. Учителі як творці освітнього середовища Нової української школи. 2019. №1 С. 73-77.
3. Гребеніченко Ю. М. Упровадження сучасних технологій навчання в освітньому середовищі Нової української школи. *Інформаційно-методичний збірник*. 2017. № 12. С. 63-67.
4. Демченко І. І. Творчий розвиток учнів початкової школи засобами образотворчого мистецтва. К.: ОМІДА, 2009. 218 с.
5. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології: Навчальний посібник. К.: Академвидав, 2004. 352 с.
6. Енциклопедія педагогічних технологій та інновацій / автор-укладач Н.П. Наволокова. Х.: Вид.група «Основа», 2009. 176 с.
7. Закон України «Про освіту» (2017р.). URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T172145.html
8. Значення мислення в житті людини. Функції мислення. URL: https://web.posibnyky.vntu.edu.ua/icgn/8prishak_osnovy_psiholog_pedagogiki/r224.htm
9. Кірик М. Ю. Нова українська школа: організація діяльності учнів початкових класів закладів загальної середньої освіти: навч.-метод. посіб. Львів: Світ, 2019. 136 с.
10. Кононенко Ю. Г. Методичні рекомендації щодо організації освітнього процесу Нової української школи. *Інформаційний збірник та коментарі МОНУ*. 2018. № 5. С. 19-22.
11. Концепція «Нова українська школа». URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkolacompressed.pdf>
12. Котляр В. П. Основи образотворчого мистецтва і методика художнього виховання дітей: Навчальний посібник. К.: Кондор, 2006. 200 с.

13. Кудикіна Н. В. Ігрова діяльність молодших школярів: монографія. К.: КМПУ ім. Б.Д.Грінченка, 2003. С. 29-32.
14. Кузьмінський А. І., Омеляненко В. Л. Педагогіка: Підручник. К.: Знання, 2007. С. 49-51.
15. Курило В. С. Створення успішного освітнього середовища для гармонійного розвитку молодшого школяра. *Початкова школа*. 2019. № 2. С. 2-4.
16. Кустов А. В. Мислення: психологічні, психопатологічні та психотерапевтичні аспекти. Навчальний посібник. Суми: Вид-во СумДУ, 2010. 324 с.
17. Кутішенко В. П. Вікова та педагогічна психологія (курс лекцій). 2-ге вид.: Навч. посіб. К.: Центр учбової літератури, 2010. 128 с.
18. Лазарович Н. Б. Методика керівництва ігровою діяльністю: методичні рекомендації до дисципліни. Івано-Франківськ, 2013. С. 18-22.
19. Лодатко Є. О. Мислення як педагогічна абстракція. Випуск №4. URL: http://www.intellectinvest.org.ua/pedagog_editions_emagazine_pedagogical_science_vypuski_n4_2010_st_15/
20. Мазоха Д. С. Педагогіка: навч.посіб. Київ: Центр навчальної літератури, 2005. 231 с.
21. Максименко С. Д., Соловієнко В. О. Загальна психологія навчальний посібник. URL: <https://shag.com.ua/s-d-maksimenko-v-o-soloviyenko-zagalena-psihologiya-navchalen.html?page=15>
22. Мельничук С. Г. Педагогіка: теорія виховання: навч. посіб. для студ. ВНЗ. К.: Слово, 2012. 288 с.
23. Методики на мислення для молодших школярів. URL: <https://ekit.org.ua/2893/методики-на-мислення-для-молодших-шко/>
24. Методичні рекомендації щодо викладання предметів художньо-естетичного циклу у 2017/2018 н.р. URL:

<https://www.schoollife.org.ua/metodychnirekomendatsiyi-shhodo-vykladannya-predmetiv-hudozhno-estetychnogo-tsyklu-u-2017-2018-n.-r./>

25. Мислення. Індивідуальні особливості мислення. URL: https://web.posibnyky.vntu.edu.ua/icgn/3prishak_psihologiya_ch1/1224.html

26. Мислення: поняття, види, процес та теорії. URL: <https://osvita.ua/vnz/reports/psychology/29349/>

27. Мухина В. С. Возрастная психология. Феноменология развития: учебник для студ. высш. учеб. заведений. 10-е изд., перераб. и доп. М.: Издательский центр «Академия», 2006. 608 с.

28. Наочно-образне мислення. URL: http://psychologis.com.ua/naglyadno-obraznoe_myshlenie.htm

29. Наочно-образне мислення. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Наочно-образне_мислення

30. Нова українська школа: порадник для вчителя / за заг. ред. Н.М. Бібік. – Київ: Літера ЛТД, 2019. 208 с.

31. Оніщенко І. В. Нова українська школа – новий зміст освіти. *Початкове навчання та виховання*. 2018. № 22. С. 17-20.

32. Операції мислення. Основи загальної психології. Том I. URL: <https://psy.wikireading.ru/20649>

33. Основи практичної психології: Підручник / За заг. ред. В. Панок, Т. Титаренко, Н. Чепелева та ін. К.: Либідь, 2003. 536 с.

34. Особливості образного мислення. URL: https://studopedia.su/14_85324_osoblivostI-obraznogo-mislennya.html

35. Особливості формування наочно-образного мислення. URL: <http://www.lib.ua-ru.net/diss/cont/343368.html>

36. Оцінка наочно-образного мислення. URL: https://studwood.ru/2145015/psihologiya/otsinka_naочно_obraznogo_mislennya

37. Павелків Р. В. Наочно-образне мислення дітей. URL: <https://westudents.com.ua/glavy/76360-naочно-obrazne-mislennya-dtey.html>

38. Паламарчук В. Ф. Педагогічні технології навчання в умовах нової української школи: вектор розвитку. *Український педагогічний журнал*. 2018. № 3. С. 53-57.
39. Пасічний А. М. Образотворче мистецтво: Словник-довідник. Тернопіль: Навчальна книга. Богдан, 2003. 124 с.
40. Пасічник І. Д., Каламаж Р. В. Підручник. Психологія мислення. Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2015. 560 с.
41. Переваги мислення молодшого школяра. URL: <https://ped.bobrodobro.ru/23379>
42. Пермяков О. А., Морозов В.В. Педагогіка: Навч. посіб. К.: Знання, 2006. С. 18-20.
43. Програма розвитку когнітивної сфери (пам'яті, уваги, мислення) для дітей молодшого шкільного віку. URL: <https://vseosvita.ua/library/programa-rozvitku-kognitivnoi-sferi-pamati-uvagi-mislenna-dla-ditej-molodsogo-skilnogo-viku-95417.html>
44. Психологічна діагностика інтелекту, мислення, креативності дитини / Упоряд. С. Максименко, Л. Кондратенко, О. Главник. К.: Мікрос-СВС, 2003. 12 с.
45. Психологічний довідник учителя: в 4-х кн. / Упоряд. В. Андієвська, наук. ред. С. Максименко. К.: Главник, 2005. С. 34-36.
46. Різновиди мислення: наочно-дійове, наочно-образне, словесно-логічне. URL: <https://mydocx.ru/2-24997.html>
47. Розвиток мислення молодшого школяра. URL: <https://infopedia.su/15x3fb5.html>
48. Розвиток образного мислення учнів. URL: <https://vseosvita.ua/library/rozvitok-obraznogo-mislenna-ucniv-na-urokah-v-rosatkovih-klasah-127408.html>
49. Рубінштейн С. Л. Основи загальної психології. СПб.: Пітер, 2002. 720 с.

50. Русинка І. І. Психологія: Навчальний посібник. К.: Знання, 2007. 367 с.
51. Савченко О. Я. Виховний потенціал початкової освіти: посіб. для вчителів і методистів почат. навчання. 2-ге вид., доповн., переробл. К.: СПД Богданова А. М., 2009. 226 с.
52. Савчин М. В., Василенко Л. П. Вікова психологія: навч. посіб. К.: Академвидав, 2006. 360 с.
53. Сесик О. О. Педагогіка партнерства – ключовий компонент формули «нової школи». *Виховна робота в школі*. 2017. № 3. С. 3-5.
54. Сидор М. Б. Методика викладання образотворчого мистецтва: методичні рекомендації до виконання індивідуальних самостійних завдань. Дрогобич: РВВ ДДПУ ім. І. Франка, 2015. 92 с.
55. Сидор М. Б. Методика ознайомлення молодших школярів з мистецтвом пейзажу. Дрогобич: РВВ ДДПУ ім. І. Франка, 2007. 39 с.
56. Система занять з розвитку мислення молодших школярів. URL: https://studwood.ru/2145009/psihologiya/sistema_zanyat_rozvitku_mislennya_molodshih_shkolyariv
57. Скрипченко О. В. Вікова і педагогічна психологія: Навч. посіб. К.: Каравела, 2008. 400 с.
58. Стадненко Н., Ілляшенко Т., Обухівська А. Формування розумових дій у процесі підготовки дитини до навчання в школі. *Початкова школа*. 2002. № 9. С. 47-50.
59. Сучасний урок образотворчого мистецтва. URL: <https://vseosvita.ua/library/sucasnij-urok-obrazotvorcogo-mistectva-101348.html>
60. Тарасенко Г. С. Її величність гра: теорія і методика організації дитячої ігрової діяльності в контексті наступності дошкільної та початкової освіти: збірник статей. Вінниця: ВДПУ ім. М. Коцюбинського, 2009. С. 12-15.
61. Творчий розвиток особистості засобами мистецтва. Чернівці: Зелена Буковина, 2011. 255 с.
62. Технології виховання / упоряд. Н. Мурашко. К.: Шк. світ, 2011. 128 с.

63. Ткачук О. В. Методика художнього навчання : навчальний посібник для здобувачів освітньо-кваліфікаційного рівня бакалавр, художньо-графічних факультетів, педагогічних закладів освіти. Одеса: ПНПУ імені К.Д. Ушинського, 2019. 244 с.

64. Ушакова І. М. Вікова психологія: курс лекцій. Х.: НУЦЗУ, 2016. 123 с.

65. Форми мислення та його різновиди. URL: <http://wikipage.com.ua/1x555.html>

66. Цимбалюк І. М. Психологія. К.: ВД «Професіонал», 2004. 304 с.

67. Чен Н. В. Образотворче мистецтво. 1-7 класи: методичний посібник. Х.: Видав. група «Основа», 2012. 48 с.

68. Юрченко А. О. Навчання в радість: способи мотивування молодших школярів до навчання у школі. Учитель початкової школи. 2019. № 9. С. 29-32.

69. Яремків М. М. Мистецтво: види, жанри: словник-довідник образотворчих термінів. Тернопіль: Підручники і посібники, 2006. 80 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

Реалізація методів розвитку образного мислення

дітей молодшого шкільного віку

Тема. Малювання натюрморту з натури «Овочі та фрукти»

Мета. Провести бесіду про один із жанрів образотворчого мистецтва – натюрморт; вчити дітей малювати натюрморт з натури, правильно розміщуючі предмети и передаючи розміри, форми, пропорції и Колір предметів; розвивати уміння самостійно працювати з фарбами, вільно їх змішувати, правильно користуватися пензлями, палітрою.

Обладнання. Таблиці з методичними розробками виконання натюрморту аквареллю та дитячі малюнки, репродукції творів художників З. Хеді «Сніданок Із крабами», П. Сезанна «Натюрморт Із драпіровкою», А. Матісса «Червоні риби», Ф. Мапайла «Новий хліб, овочі и фрукти».

Хід уроку

I. Організаційна частина. Повідомлення теми та завдання уроку.

На цьому уроці ми ознайомимося з одним із жанрів образотворчого мистецтва – натюрмортом. Дізнаємося, що означає це слово, розглянемо натюрморти відомих художників і самі спробуємо створити натюрморт.

II. Робота над темою уроку.

1. Вступна бесіда.

Подивіться на ці репродукції картин. (учні переглядають картини протягом 1-2 хв.) На них зображено звичайні речі. ті, що оточують людину, з якими вона має впоратися кожен день; квіти, плоди, їжа, предмети побуту. У перекладі з французької слово «натюрморт» означає «мертва натура». На таких картинах речі самі розповідають про себе, запрошують глядача помилуватися їхньою красою, формою, кольором.

Додаток А (продовження)

Малюючи натюрморт (деякі предмети побуту), художник може відтворити характер їхнього власника, зовнішні риси життя певної історичної епохи.

Натюрморт виконують в різноманітних техніках: мозаїкою, аквареллю, гуашшю, кольоровими і просто олівцями, тушшю.

2. Сприймання творів мистецтва.

Федір Манайло. «Новий хліб, овочі и фрукти».

У натюрморті «Новий хліб, овочі та фрукти» відтворено народні традиції. Урочиста подія – появлення хліба нового врожаю на столі – відзначається, за народним звичаєм, з особливою святковістю. У центрі натюрморту хліб, основа всього суцього. Він – в оточенні городини, фруктів та меду. Колорит та барви полотна гарячі, сповнені радості життя. Розгляньте інші репродукції.

В• Що на них зображено? (Квіти, фрукти, овочі, посуд, різні речі, акваріум з рибками.)

В• Як ви гадаєте: чи можна, дівлячись на зображені на картині предмети, розповісти про людину, що живе в цій кімнаті?

- Скажіть, Яким чином ці деталі віділено із загальної маси предметів?

(головні предмети знаходяться в центрі, чітко промальовані, світліші або темніші за інші, на них акцентується увага.)

3. Дідактична гра «Чарівна торбинка».

Беремо невелику торбинку, овочі и фрукти, які відрізняються формою та розмірами. Вчитель кладе овочі и фрукти в торбинку й пропонує комусь із учнів, не заглядаючи у торбинку, взяти в руку якійсь предмет, назвати його и показати дітям. Вчитель може запропонувати знайти те, що він назвав. Декілька учнів по черзі виконують завдання.

4. Продовження бесіди.

Сьогодні ми теж малюватимемо натюрморт, але звичайний, не такий складаний як у знаннях художників. У нас є різні овочі и фрукти. Давайте складемо з них натюрморт, взявши декілька предметів.

Додаток А (продовження)

5. Перегляд таблиці з методичними розробками малювання натюрморту.

6. Відгадування загадок.

Я кругленький хлопчик, як у ведмедика – хвостик, червоненькій я наначебто. Хочу в борщик. (Буряк.)

Я червоний, я гіркій

Відгадайте, хто такий? (Перець.)

В• Порівняйте ці овочі за кольором і розміром.

В• У якому форматі краще виконати цей натюрморт – у горизонтальному чи вертикальному?

7. Словникова робота.

Натура – дійсність; те, що малює художник.

8. Поетапне виконання композиції вчителем.

9. Практична діяльність учнів.

- Спочатку визначте розташування предметів, потім намітьте їхню загальну форму. Порівняйте малюнок з натурою і, уточнивши його, переходьте до деталізації (плями, смуги, корінці, стебла, листя та ін.).

Потім почніть малювати фарбами. Спочатку на палітрі підберіть найсвітліший колір натури, а вже потім нанесіть його на всю поверхню малюнки. Затінені частини натури перекрийте тими ж кольорами, але темнішого тону з холоднішими відтінками. Проти пам'ятайте, що зловживати перекриванням не слід, бо акварель втрачає свіжість, прозорість, яскравість.

III. Підсумок уроку.

1. Підсумкова бесіда.

В• Що ми малювали на уроці?

В• Що означає слово «Натюрморт» у перекладі з французької?

В• Що таке репродукція?

В• А що таке натура?

2. Демонстрування та аналіз дитячих робіт.